

تحقیقی پیرامون شاخص‌های مشارکت مردمی در مدیریت منابع طبیعی

دکتر ایرج ملک محمدی

دانشیار ترویج و آموزش - دانشکده کشاورزی، دانشگاه تهران

و حمایت آنها، اطمینان از استفاده بهتر از بودجه پروژه‌ها، حفظ و نگهداری واحدهای تکمیل شده و بسیج منابع محلی، برای طرح‌های تکمیلی و آتی، کمک مؤثری است. (۱ ص ۴۱۰ - ۴۱۵).

مرکز مطالعات نوآوری و نوپذیری در ایالت ایلینویز، دخالت فعال افرادی که زیرپوشش تصمیمات متخذه، در فرایند تصمیم‌گیری قرار می‌گیرند را، مشارکت تعریف نموده است. و معتقد است، این تنش، در مورد مشارکت بر مبنای احساس مشترکی است که افرادی که کنترلی بر کارشان دارند، نسبت به کارشان و نتایج حاصله از آن، تعهد بیشتری احساس می‌کند. بنابراین، مشارکت با دیگران، در تصمیم‌گیری گروهی معمولاً فرد را نسبت به عمل گروه متعهد می‌کند. (۴ ص ۲ - ۵) روش گروهی مشارکت، نشان داده است که تعاون و همکاری بیشتر و غیبت کمتر و تقویت‌کننده اعتقاد فرد نسبت به سازمان است (۴ ص ۳۳-۳۴).

مشارکت و تشویق مردم برای توسعه و تقویت آن، به حدی مورد توجه در مجامع جهانی است، که کنفرانس جهانی اصلاحات ارضی و عمران روستایی (۷ - ۱۰) که در سال ۱۹۷۹، توسط فائو، در رم تشکیل گردید، مزیت مشخص رهیافت مشارکتی را تبیین کرد. از تجزیه و تحلیل تجارب حاصله در کشورهای

● مقدمه

ترویج به‌عنوان یک متغیر میانجی در امر توسعه، همواره با مردم برای توسعه کوشیده است. این دیدگاه، که دقیقاً مبتنی بر موازین مدیریت رفتاری است؛ توجه به مخاطبین و بهره‌وران را امری اجتناب‌ناپذیر، بلکه موکد نموده است. به همین جهت جلب مشارکت مردم، در فعالیتهای توسعه، از اهداف زیر بنایی ترویج می‌باشد.

چنانچه در یکی از انتشارات کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل نیز آمده است، یکی از پیش شرط‌های خودیاری مردم، سپردن تصمیم‌گیری به خود آنهاست. البته این کار آسانی نیست و غالباً به دلیل اینکه زمان و هزینه زیادی به همراه دارد، ناگزیر به تعریفی لفظی از آرمان مشارکت اکتفا می‌شود و به جای تصمیم‌گیری با مردم، برای مردم تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی می‌شود. به همین دلیل، هم جنبه اصلاحی توسعه، خالی از اشکال نخواهد بود. بنابراین همین نظر، طرح‌های کاربر، برای گسترش مشارکت همگانی، ترویج نظام عدم تمرکز و تقویت نظام اداری محلی، ابزاری مؤثر به شمار می‌آید. دخالت مردم، رهبران و نهادهای محلی در طرح‌ها، از لحاظ استفاده از دانش آنها درباره شرایط محلی و نیازها، جلب توجه

مختلف، برمی آید که افراد زیادی از کشورها علائق فراوانی در استفاده از رهیافت مشارکتی به عنوان راهی برای دستیابی به جمعیت بیشتری از کشاورزان خرده‌پا، از خود نشان داده‌اند. نمونه‌های برجسته‌ای از این فعالیتها را می‌توان، در طرحهای مشارکتی مانند: طرح توسعه کشاورزان خرده‌پا در نپال و بنگلادش، اتحادیه کشاورزان در ژاپن، نهضت سارویاشراما در سریلانکا، اتحادیه رعایای اتیوپی، تعلیمات اساسی روستایی در گواتمالا، سازمان مدیریت مراتع بومی تورکانا در جمهوری خلق چین و طرح پیولا در مکزیک نام برد.

فرضیه اساسی رهیافت مشارکتی، بر این نکته استوار است که ترویج اثر بخش، بدون مشارکت فعال خود کشاورزان و هم چنین، بدون مشارکت کارکنان تحقیقاتی و سایر واحدهای خدمت‌رسانی، قابل دستیابی نیست (۳، ص ۹۵) مثلاً در سنگال شورای جامعه روستایی با واحد خدمات ترویج همکاری دارد. این واحد مستمراً از جنگل احداث شده سرکشی و نظارت می‌کند. اما شورا، مستقلاً تصمیم می‌گیرد که با چوب استحصالی چه کار کند. نگهداری مناطق کشت شده، از مسئولیتهای این شورا است.

در نپال، رهیافت اجتماعی ترویج جنگل، به نحوی مردم روستایی را مورد توجه قرار داده است که از جنگل موجود، حفاظت کرده، خزانه‌های جنگل‌کاری را اداره کنند. درختان جدید بکارند و مراقبت کنند و دامهای خویش را، در خارج از مناطق کشت شده، نگهداری نمایند (۱، ص ۱۰۱)

مطالعه‌ای که در سال ۱۹۸۷ در ترویج ایالت اهایو در امریکا انجام شد. نتایج ارزنده‌ای در مورد مشارکت فراهم نمود. در این مطالعه، تعداد زیادی از کسانی که در برنامه‌های ترویج شرکت کرده بودند؛ به پرسشهای زیر پاسخ گفتند:

- ۱- چه موانع و مشوقه‌هایی برای مشارکت در برنامه‌های ترویجی وجود دارد؟
- ۲- آیا این موانع و مشوقه‌های در مورد تصمیم برای مشارکت متفاوت هستند؟
- ۳- نتایج قابل انتظار مشارکت چیست؟

۴- آیا موانع و مشوقه‌های مشارکت و نتایج آنها می‌تواند در برآورد رضامندی از مشارکت موثر باشد؟

نتایج حاصل از این مطالعه، نشان داد که مشارکت مردم با خودیابی و توانایی، برای اتخاذ تدابیر لازم، برای مشارکت پیوند دارد. (۱۱، ص ۱۲).

در پاسخ به این سؤال، که چرا روستاییان در برنامه‌های ترویج شرکت می‌نمایند، تورلند (۱۱) سوالات قابل توجهی را به شرح زیر مطرح نموده است:

- ۱- چه موانعی، برای مشارکت روستاییان وجود دارد؟
- ۲- چرا برخی ترک مشارکت می‌کنند؟
- ۳- چرا برخی مشارکت را ادامه می‌دهند؟
- ۴- آیا دلایل مشارکت متنوع است؟
- ۵- چه باید کرد، تا مشارکت تقویت و تشویق شود؟ (۱۱، ص ۱۳).

● مفاهیم مشارکت

نگرشی سیستمی به توسعه روستایی، پدیده مشارکت را امری طبیعی و کاملاً بنیادی جلوه می‌دهد. منظور از «نگرشی سیستمی» یکجا بینی عوامل متعدد و متنوعی است که با یکدیگر در هم آمیخته‌اند، تا به صورتی یکپارچه، توسعه روستایی را پدید آورند. پدیده پیچیده و فرایند پرتلاطمی که نیازمند همگانی و هماهنگی عوامل مختلف و میان‌کنش‌های منسجم بین آنهاست. در حقیقت، تفسیر پدیده‌های مختلف، از دیدگاه سیستمی، برپایه نگرش جامع به مجموعه عناصر تشکیل دهنده و توجه به پیوستگی، کلیت و انسجام عناصر و اجزای آن پدیده‌ها استوار است (۱۰، ص ۱۸۹). از این رو، می‌توان ماهیت این میان‌کنش‌ها را مشارکت دانست. بدین ترتیب، جامعه‌شناسی سیستمی به اجزای پدیده‌ها و عناصر هر جامعه، به عنوان سیستمهای بازاجتماعی می‌نگرد، ولی بررسی ساخت و عملکرد هر یک از عناصر جامعه، ضرورتاً باید، در رابطه با تأثیرات متقابل آنها و جایگاهشان در کل سیستم انجام پذیرد (۱۰، ص ۱۹۱).

وقتی از این دیدگاه، به برنامه‌های توسعه انسانی بنگریم، مشارکت را، یکی از زیر سیستم‌های این فرایند گسترده می‌یابیم که خود دارای ابعاد متعددی است. این فرایند، در سالهای اخیر بخصوص، از اوایل دهه ۱۹۷۰، در رویکردهای مشارکتی، مورد توجه

بسیار واقع شده است و در سطح بین‌المللی نیز، مشارکت، به عنوان یک هدف مطرح می‌باشد.

مفهوم مشارکت نیز، مانند مفهوم توسعه، دارای تعبیرهای زیادی است. مشارکت در لغت به معنای همکاری کردن، شرکت داشتن و شریک شدن است. مشارکت در واقع، نوعی رفتار اجتماعی، مبتنی بر اعتقاد و منافع شخصی یا گروهی است. به نظر ارتور موشر، مشارکت یک اقدام گروهی است و جزء عوامل سرعت بخش توسعه، می‌باشد. یک مفهوم عمومی از مشارکت، در قالب بسیج مردم، برای به عهده گرفتن طرحهای توسعه اقتصادی و اجتماعی اشاره دارد. نوعاً طرح‌هایی که از بالا اندیشیده و طراحی می‌شود و مردم برای اجرای آنها بسیج می‌گردند. به این ترتیب، مشارکت در آنها عبارت از: کمکی است که مردم به شکل نیروی کار یا مواد ارائه می‌دهند. در تفسیر دیگری، مشارکت به مفهوم تمرکز زدایی در دستگاه‌های دولتی یا سازمانها، عنوان شده است. در این شرایط، منابع و قدرت تصمیم‌گیری به سطوح پایین، از قبیل مقامهای رسمی محلی، اشخاص، یا هیاتهای منتخب در سطح روستا یا دهستان منتقل می‌شود.

تعبیر دیگری، در مورد مشارکت، آن را به عنوان پدیده یا فرایند اختیار دادن به جدا افتادگان و محرومان می‌شناسد پس مشارکت، بر تحکیم قدرت توده‌های محروم دلالت می‌کند. از این رهگذر، سه عنصر اصلی مشارکت، عبارتند از تسهیم قدرت و منابع کمیاب، کوششهای آگاهانه و عمدی گروه‌های اجتماعی، برای کنترل سرنوشت و بهبود شرایط زندگی خویش و بالاخره، ایجاد فرصت‌هایی برای سطوح پایین.

راجرز و شومیکر، معتقدند که، مشارکت، یک درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیتهای گروهی است که آنان را برمی‌انگیزد، تا برای دستیابی به هدفهای گروهی همدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند. در این تعریف، سه اندیشه نهفته است: درگیر شدن، یاری دادن، و مسئولیت.

بزرگترین بهره مشارکت آن است که حق طبیعی کسانی که می‌توانند، عضو یاری دهنده گروهی باشند که در آن کار می‌کنند، به آنان باز می‌گردد. به طور

خلاصه، مشارکت عبارتست از: میزان دخالت اعضای نظام در فرایند تصمیم‌گیری.

● عوامل مؤثر در مشارکت

در حقیقت جوهر مشارکت، منابع مشترک گروه در جامعه و منافع مشترک فرد در گروه است. به نظر او کلی و مارسدن، مشارکت حلقه‌گمشده در توسعه است، که خود یک فرایند است. در این رابطه، عوامل مختلفی موجد و مشوق مشارکت هستند که هر یک به نوبه خود می‌توانند در توسعه، نقش مشخص و مؤثری داشته باشند. این عوامل عبارتند از: مردم، زمینه حرفه‌ای، توان و قابلیت‌های فردی، وجود مشکل، مشترک بودن مشکل، تفاهم، شرایط خاص فرهنگی و اجتماعی، نیاز به تغییر کردن، انطباق و قبول وضعی جدید.

به این ترتیب، چنانچه مشارکت را انگیزه و تلاشی داوطلبانه برای توأم کردن یا تلفیق توان افراد برای حل مشکلات مشترک بدانیم، این انگیزه، به دلایل زیر، توسط فرد یا گروه در قالب مشارکت فعلیت می‌یابد.

۱- کسب اطلاع، نسبت به مواردی که فرد احساس کمبود نسبت به آن می‌نماید.
۲- انتقال پیام پیامی یا اطلاعاتی از طریق افراد به افراد دیگر.

۳- رفع ابهام و تعیین واقعیتها.
۴- جلب همکاری. گاهی فرد یا گروه
۵- رضایت افراد برای همکاری با یکدیگر فراهم می‌شود.

۶- تصمیم‌گیری گروهی با دیگران
۷- تقسیم سود و یا زیان ناشی از فعالیت گروهی و پذیرش پیامدهای مثبت و منفی فعالیتهای گروهی
۸- حفظ حقوق خود یا دیگران

مضافاً این که مشارکت محمل فرایند رهبری است و باید بر مبنای عرف اجتماعی، عرف گروهی، معیارهای شخصی، ضرورت حرفه‌ای، نیازهای فردی و اجتماعی انجام پذیرد و رهبر باید، روشهای جذب نگهداری، فعال‌سازی افراد گروه و بالاخره، رساندن گروه به هدف را مد نظر قرار دهد. بدیهی است، مشارکت همیشه موفقیت‌آمیز نیست و رهبر باید، در جهت موفقیت هر

چه بیشتر پدیده مشارکت، عوامل متعددی را مد نظر داشته باشد. کیت دیویس و جان نیوستورم، موفقیت مشارکت را به عوامل مختلفی وابسته می‌دانند که عبارتند از:

- ۱- وجود زمان کافی برای مشارکت
- ۲- بیشتر بودن بهره‌های احتمالی از زیانهای احتمالی آن
- ۳- ارتباط داشتن با دلبستگیهای افراد
- ۴- توانایی کافی افراد برای کار درباره موضوع
- ۵- فراهم بودن توانایی متقابل برای ارتباط

ناقص عرضه، فقدان هماهنگی محلی
موانع فرهنگی: شامل فرهنگ سکوت (کم‌کاری، خودکاری و...)
موانع ساختاری: شامل روابط حاکم، قدرت تولید و ...
(۱ ص ۴۲ - ۴۶)

● انواع، دلایل، و مراحل مشارکت

مشارکت طی مراحل و روشهای مختلف انجام می‌شود. از عمده‌ترین انواع مشارکت می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

روشهای عرضی: شامل ارتباط مشارکتی افقی در فرایند تعاملی منظم
روشهای طولی: بر مبنای رعایت سلسله مراتب اجتماعی یا اداری صورت می‌گیرد.
از سوی دیگر، مشارکت بر حسب موقعیت فرد یا گروه مشارکت جو، ممکن است به مشارکت فردی، گروهی یا اجتماعی تقسیم شود.

عامل مؤثر دیگری که در تقسیم بندی انواع مشارکت مؤثر است، انگیزه مشارکت است که بر مبنای آن ممکن است، مشارکت به صورت خود انگیز (خودخواسته) دیگر انگیز (دیگرخواسته) و یا تحمیلی صورت پذیرد. که در حالت اول، نتیجه مشارکت جذب در حالت دوم، احتیاط و در حالت سوم، دفع فرد از

۶- عدم احساس خطر نسبت به منافع طرفین
۷- وجود آزادی شنلی
لازم به ذکر است که، هر چند مشارکت انگیزش را تقویت می‌کند، ارتباط بهتری بین مردم برقرار می‌کند، کم‌کاری و بی‌تفاوتی را کاهش می‌دهد، دلبستگی به هدفها را افزایش می‌دهد، با این همه، بهره‌های مشارکت ممکن است، بی‌درنگ آشکار نگردد.

● موانع مشارکت

موانع مسارتک را می‌توان، به سه دسته عمومی تقسیم کرد. که عبارتند از: موانع عملی، موانع فرهنگی و موانع ساختاری
موانع عملی: شامل برنامه‌ریزی متمرکز، مکانیزمهای

صحنه مشارکت خواهد بود.

اجمالاً، در مورد دلایل مشارکت، می‌توان به نکات زیر اشاره کرد. البته در این رابطه، یک یا ترکیبی از چند دلیل، می‌تواند موجد مشارکت باشد.

دلایل جلب مشارکت

۱- واگذاری کار مردم به مردم

۲- کمبود نیروی دولتی برای اجرا و کنترل

۳- کاهش انگیزه تقابلی

۴- تقویت انگیزه مسؤلیت پذیری

۵- افزایش سرعت پیشرفت طرح‌های توسعه

که، واقعاً چرا اعضای نظام اجتماعی از تصمیم‌هایی احساس رضایت می‌کنند، که در آنها سهمیم باشند. در پاسخ می‌توان گفت که:

۱- آنها با مشارکت در فرایند تصمیم‌گیری، در می‌یابند که بیشتر افراد نظام، مایل به پذیرش تصمیم هستند، مشارکت در تصمیم‌گیری، فرد را از میزان تعهد در توافق گروه آگاه می‌کند. اگر فرد از پشتیبانی افراد دیگر در مورد تصمیم متخذه آگاه باشد، احتمال رضامندی وی نیز بیشتر می‌شود.

۲- تصمیم به رد یا پذیرش نوآوری، زمانی با نیازهای

پس از این که مشروعیت دهندگان یک نظام، نوآوری را تأیید کردند، این اعضای نظام هستند که تصمیم به رد یا پذیرش نوآوری می‌گیرند. اما تصمیم به رد یا پذیرش، بوسیله اعضای نظام، همانند مجموعه‌ای از تصمیمات انتخابی نیست. زیرا، رابطه اعضای نظام اجتماعی با مشروعیت دهندگان و میزان مشارکت فرد، در فرایند تصمیم‌گیری، واکنش فرد را نسبت به ایده جمعی مشخص می‌کند. (عص ۳۰۶)

بین رضامندی از تصمیم جمعی، نوآوری و میزان مشارکت اعضای نظام در تصمیم‌گیری، رابطه مثبت وجود دارد. دانشمندانی که این موضوع را گزارش داده‌اند، عبارتند از: مورز ورتیمرو فرنج و دیگران. آنها دریافتند، که مشارکت در تصمیم‌گیری، زمانی به رضامندی می‌انجامد، که اعضای نظام احساس کنند که مشارکت آنان در تصمیم‌گیری، فعالیتی مشروع و عمقی و نه یک فعالیت سطحی و پیش‌با افتاده است (عص ۳۰۵)

مشارکت واحد پذیرش در تصمیم‌گیری، تا حد زیادی به گرایش و رضایت وی از تصمیم فرمایشی نوآوری مربوط است. رضایت فرد از یک تصمیم نوآوری فرمایشی، دارای رابطه مثبتی با میزان مشارکت وی در تصمیم‌گیری نوآوری است. در شرایط تصمیم نوآوری فرمایشی، گرایش فرد به نوآوری ممکن است با رفتار مورد انتظار سازمان هماهنگ نباشد و به ناهماهنگی نوآوری بینجامد (عص ۲۷۱)

مشارکت نیز، مانند هر پدیده دیگری، علاوه بر جنبه‌های مثبت و مساعد، دارای محدودیت‌هایی است که نظر منتقدان را تا حدی نسبت به آن منعکس می‌کند. برخی از این محدودیتها، بشرح زیر می‌باشند:

۱- برخی مردم توقع دارند، در هر موضوعی حتی اگر نتوانند درباره آن کمکی بدهند، از آنان نظرخواهی شود. زمانی که با آنان رای زنی نشود، چهره‌ای رنجیده و دور از همکاری نشان می‌دهند.

۲- برخی مردم، نمی‌خواهند عملاً درگیر مشارکت شوند، پس نباید آنان را مجبور به مشارکت کرد.

۳- برخی مدیران سازگاری کافی با مشارکت مردم ندارند؛ چون تصور می‌کنند، مشارکت اقتدار سنتی آنان را برهم می‌زند.

۴- برخی مسؤولین، وقتی مشارکت مردمی را جلب

از آن متناسبت است، که اعضای نظام در اخذ تصمیم آنها سهمیم باشند. در بیشتر موارد، انتظار می‌رود که اعضای نظام اجتماعی، بهتر از مأموران تغییر و مسئولین، توانایی شناخت نیازهای خود را داشته باشند.

۳- مشارکت گسترده افراد، به رهبران افکار، این فرصت را می‌دهد، تا نقش عمده‌ای در تصمیم‌گیری داشته باشند. بنابراین، موقعیت رهبران افکار، مستحکم‌تر می‌گردد و اعضا تشویق می‌شوند، تا نسبت به تصمیم متخذه بایمردی بیشتری نشان دهند و از آن رضایت بیشتری داشته باشند (عص ۶)

نباید فراموش کنیم که اعضای متوسط نظام اجتماعی، نقش عمده‌ای در تصمیم‌های جمعی دارند.

۶- بررسی زمینه‌های توافقی مردم با محیط حرفه‌ای و اجتماعی آنها

از آنجا که ممکن است، مشارکت به طور کامل، در تمام مراحل فعالیتهای ترویجی یا توسعه روستایی اتفاق نیفتد یا لازم نباشد، می‌توان آن را در یک یا چند مقطع از مقاطع توسعه، بشرح زیر پدید آورد:

۱- برآورد نیاز

۲- تولید تکنولوژی

۳- انتقال تکنولوژی

۴- ارزشیابی پیامدها

● نتایج مشارکت

یک سؤال اساسی در بحث مشارکت این است

می‌کنند، از فلسفه آن غافل می‌مانند. مشارکت باید خود جوش باشد و زمینه برای بروز آن فراهم گردد نه این که برای ایجاد آن، به زور متوسل شد.

گاهی مشارکت، وسیله نادرستی برای اعمال نفوذ و دخل و تصرف در امور می‌شود (ص ۳۲)

نکته دیگری که از جهت پیامدهای مشارکت، قابل طرح است، مربوط به رضامندی پس از مشارکت است که بین رضامندی از تصمیم جمعی نوآوری و میزان مشارکت اعضای نظام در تصمیم‌گیری، رابطه مثبت وجود دارد. (ص ۳۱۳). مشارکت ارزشهای انسانی را در سازمان پاس می‌دارد، زیرا به نیازهای افراد برای ایمنی، مناسبات اجتماعی و احترام و خود شکوفایی، پاسخ می‌دهد. مشارکت، یک فرایند سهیم کردن و سهیم شدن مدیران و کارکنان در امور است. کیت دیویس و جان نیوستورم، معتقدند که ما می‌توانیم با مردم به خوبی کارکنیم، به شرط اینکه آماده باشیم به آنان با موازین انسانی بیندیشیم. مردم نظام اجتماعی درون سازمان را می‌سازند. سازمانها برای خدمت به مردم پدید آمده‌اند، نه آن که مردم زندگی می‌کنند تا خدمتگزار سازمانها باشند (ص ۴ - ۵)

با مشارکت، می‌توان قدرت یک نظام و جاذبه آن را افزایش داد. این در حالی است که بسیاری از افراد از مشارکت گریزانند و ترجیح می‌دهند برای حفظ اقتدار سنتی خویش، آن را از مردم دریغ نمایند.

کیت دیویس و جان نیوستورم، معتقدند که سواهدی در دست است. که نشان می‌دهد در جاهایی که زیر خط مشارکت یا بالای خط مشارکت هستند، مردم خشنودی کمتری دارند، تا جایی که مردم میزان مشارکتشان با نیازهایشان همسنگ است، در حالی که مشارکت با نیازهای بالا یا پایین کارکنان جور و همسنگ نبود، خشنودی از محل کار افزایش می‌یابد. از آن سو هرگاه ناهمسنکی در این زمینه افزایش یابد این احساس‌های مثبت کاهش می‌یابند. مشارکت چیزی نیست که بتوان آن را به گونه برابر دربار همه یکسان به کار برد، بلکه باید آن را با نیازهای آنان جور و همسنگ کرد (ص ۳۰۸ - ۲۹۱).

مشارکت می‌تواند جریان باز خورد فعالیتها را مفهوم‌تر، روشن‌تر، صریح‌تر، سریع‌تر و کارسازتر کند.

جدول ۱- رده‌بندی معیارهای مشارکتی برحسب میزان تاثیر آنها در جلب مشارکت مردم و موفقیت طرحهای مشارکت مردمی

عنوان	مجموع	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
تدوین دستورالعمل و روش‌های اجرایی و هدایتی طرحهای مشارکتی در سراسر کشور	۱۶	۲	۴	۴	-	-	۰/۲۳
استفاده از رهیافتهای مشارکتی بدون آموزش قبلی	۵	۱۱	۸	۲	۴	-	۱/۸۲
استفاده گفتمانی از قدرت اجرایی در اجرای طرحها	۱۲	۹	۶	۵	-	-	۱/۸
آموزش صرف مردم و ترویج مشارکت بین آنان	۲	۱۲	۹	۳	۲	۳	۲/۰۹
تدوین طرحهای مقطعی و موردی مشارکت مردمی	۷	۱۱	۴	۷	۱	۲	۲/۲۲
واگذاری طرحهای مشارکتی به مردم پس از راهاندازی به وسیله دولت	۵	۲	۶	۷	۶	۳	۲/۸۲
انتخاب مدیران عامل طرحهای مشارکت مرتعداری از بین مردم	۳	۳	۳	۱۲	-	-	۲/۹
انتخاب مدیران عامل طرحهای مشارکت جنگلی دارای از بین مردم	۹	۳	۵	۷	۳	۳	۲/۹۶
عدم استفاده از مردم و مشارکت کنندگان به عنوان مجریان طرح	۱۶	۵	-	۴	۴	۴	۲/۱۱
احترام از اجرای طرحهای مشارکتی طولانی مدت	۳	۳	۶	۱۰	۵	۶	۲/۲
استفاده از نیروی دانشجویی و دانش‌آموزی در ایام فراغت آنها به عنوان سبیل مشارکت برای جلب مشارکت	۱	۵	۱	۱۱	۶	۵	۲/۲۶
جلب کمکهای مردمی برای تأمین مالی طرحهای مشارکتی	۲	۴	۲	۱۱	۹	۵	۲/۲۹
استفاده از رهیافتهای ترکیبی (زورمداری، آموزش و مشارکت) برحسب شرایط محیط و مردم	۲	۱	۳	۸	۱۲	۶	۲/۳۱
تعیین گروه یا افراد زبان‌کننده از طرحهای مشارکتی	۱	-	۵	۷	۱۴	۵	۲/۵
استفاده از رهیافتهای تعامولی برای اجرای طرحهای مشارکتی	۱	۱	۲	۱۳	۱۰	۶	۲/۵۶
استفاده از طرحهای مشارکتی مدل که تا مایل وامکانات متعارف محل پدید آمده برای ترویج مشارکت مردم در منابع طبیعی	-	-	۳	۷	۱۳	۱۰	۲/۶۶
انتخابات مسئولین منابع طبیعی به عنوان مجریان طرحهای مشارکتی	۱	۱	۲	۱۰	۸	۱۰	۲/۶۶
استفاده از نهادهای به عنوان اهرم جلب مشارکت	-	۱	۲	۱۴	۶	۱۰	۲/۶۷
برنامه‌ریزی برای طرحهای مشارکتی در مدیریت منابع طبیعی از سمت مردم به سمت مسئولین	۲	۱	۳	۱۰	۸	۹	۲/۶۸
الگوگیری از طرحهای موفق مشارکتی برای هدایت طرحهای دیگر	۱	۲	۳	۲	۱۳	۱۲	۲/۷
تعیین گروه و یا افراد سود برنده از طرحهای مشارکتی	۱	-	۴	۵	۱۶	۷	۲/۷
لزوم برنامه‌ریزی بلند مدت برای مشارکت	-	۲	۱	۱۰	۱۱	۹	۲/۷۲
اجرای طرحهای مشارکتی در واحدهای کوچک تولید روستایی	-	-	۳	۷	۱۹	۴	۲/۷۳
اجرای طرحهای مشارکتی به صورت مستمر و غیرمقطعی	-	۲	۱	۶	۱۷	۶	۲/۷۸
بررسی و بزرگیهای مشارکت کنندگان طرحهای مشارکت مردمی	۱	-	۲۰	۵	۲۱	۶	۲/۸

بقیه در صفحه ۱۱۴

--	مشخص شدن عالی جاب مشارکت
--	تقویت مشارکتهای مردمی با حمایت از دساوردهای طرحهای مشارکتی
--	کاهش دادن خسارات احتمالی مردم در طرحهای مشارکتی
--	ترویج مشارکت و اصول و سیاستهای آن در فرهنگ جامعه به عنوان یک ارزش
--	بررسی و معرفی مناسبترین رهیافت مشارکت اجرانشده
--	اختراز از نمایشی کارکردن در طرحهای مشارکت مردمی
--	تسویق و حمایت از طرحهای موفق مشارکتی اجرانشده
--	تعییت و پایدار کردن تلاشهای مشارکتی ترویج شده از طریق طرحهای مشارکتی
--	استخراج شیوههای جاب مشارکت مردمی و ماندگاری آنها در مشارکت با استفاده از نظرات مردم محل
--	ساخت عوامل اجتماعی مؤثر در پیشبرد طرحهای مشارکتی
--	اجراز از توسل به رواج مقطعی طرحهای مشارکتی به منظور رهایی از مشکلات اجرایی دولتی
--	تدوین الگوی محلی منطقههای و ملی برای طرحهای مشارکتی
--	هماهنگی ضوابط و دستگاههای ذخیل در اجرای طرحهای مشارکتی متناقض با عقاید و منافع مردم
--	نماینه میزان خسارت یا نبر مردم از مشارکت در طرحها
--	حفظ و احیای منابع طبیعی برای نسل های آینده بعنوان دیدگاه اصلی طرحهای مشارکتی
--	آموزش مردم قبل از تحویل طرحهای مشارکتی به آنان
--	ارزقای رشد فرهنگ جوامع ذربیط با استفاده از آموزشهای ترویجی در منابع طبیعی
--	همکاری ارگانهای ذربیط در طرحهای مشارکتی
--	تقویت توان مردم برای مشارکت در سرمایه گذاری طرحهای مشارکتی
--	تربیت کارشناسان و برنامه ریزان آموزش و ترویج منابع طبیعی برای تضمین پشتوانه طرحهای مشارکتی
۲	ازمایش طرحهای مشارکتی در سطح کوچک قبل از اجرا در سطح وسیع
--	بیمه عواید کسانی که در طرحهای مشارکت مردمی شرکت می کنند لاقبل به میزان عواید قبلی آنان
--	مشخص نمودن جایگاه متخصصین در طرحهای مشارکتی
--	عدم رفع مشکلات اجرایی و تنگناهای مدیریتی در قالب طرحهای مشارکتی به عوض تامین منافع مردم
--	جاب اعتماد مسئولین و مجریان نسبت به طرحهای مشارکتی
--	بررسی ارتباط سیاستهای مشارکت مردمی و ناکامیهای دولت در کارهای اجرایی متداول
--	بررسی نقش فرسایش انسانی در ناموفق طرحهای مشارکت مردمی
--	بررسی میزان موفقیت دولت در طرحهای جلب مشارکتهای مردمی

۲/۱۸	۹	۱۲	۹	۱	۱	۱	بررسی نقش وزارتکهای مابذین طرحهای موفق مشارکت مردمی
۲/۱۸	۱۰	۱۸	۲	۱	۲	۱	کنترل فرآیندهای نامشروع در توار طرحهای مشارکت مردمی
۲/۸	۳	۱۸	۳	۲	۲	۲	اجزای طرحهای مشارکتی به طور منظم بدون احوال سلیقه های متفاوت
۲/۸	۱۸	۱۱	۲	۱	۱	۱	آموزش شرح وظایف مشخصی در طرحهای مشارکت مردمی
۲/۸	۷	۱۷	۱۰	۱	۱	۱	تعیین سهم مشارکت دولت در طرحهای مشارکت مردمی
۲/۸	۱۱	۳	۲	۲	۲	۱	عدم توجه صرف به عواملی در طرحهای مشارکتی و توجه به آموزش و یادگیری مردم در آنها
۲/۸	۱۸	۲	۲	۲	۲	۱	اختراز از سرمایه گذاریهای سنگین بولش جنبه مشارکتی مردم در طرحهای موسمی و موردی گوارده
۲/۸	۱۲	۲	۲	۲	۲	۱	پیش بینی مشاوران یا ناظر برای طرحهای مشارکت مردمی
۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	طرح و تدوین نظام یکپارچه سازی امکانات تولید محصولات کشاورزی از جمله زمین (طابک) لای طرحی جنب مشارکتهای مردمی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	بررسی نقش برآمدنای کاتب و با نامشروع در رکود طرحهای مشارکت مردمی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	پروچورد قوی با متفاین و بر هم زدننگارن طرحهای مشارکت مردمی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	مشخص شدن نهامت کلی دولت برای جلب مشارکتهای مردمی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	مشخص کردن اهداف مردم دوستولین در طرحهای مشارکتی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	تعیین میزان بهره وری طرحهای مشارکتی بولش مردم
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	اجزای طرحهای الگوی و تفاوت شده مشارکت مردمی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	حفظ منابع طبیعی به عنوان بخت اصلی طرحهای مشارکت مردمی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	اتصال طرحهای مشارکتی به عنوان نهامت های توسعه روستایی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	مشخص بودن شیوه و سیاستهای انگیزتی برای جلب مشارکت مردم
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	مشاهده عوامل فرهنگی و مؤثر در پیشبرد طرحهای مشارکتی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	مشخص کردن شیوههای اجزای طرحهای مشارکتی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	بررسی میزان ناظر طرحهای موفق مشارکتی در جلب مشارکتهای مردمی
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	مشخص نمودن میزان سود شخصی مردم از طرحهای جلب مشارکت آنان اجرا می شود
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	آموزش مردم در زمینه مشارکتی طرحهای مشارکتی به مردم برای جلب مشارکت طرحهای ترویجی در آنها
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	تسویق مشارکت کنندگان بولش
۲/۲	۲	۲	۲	۲	۲	۱	بررسی میزان موفقیت دولت در طرحهای جلب مشارکتهای مردمی

۴/۱۸	۲۸	۷	۴	--	۳	--	آموزش مردم بر روی آشنایی با نقش منابع طبیعی
۴/۱۸	۱۲	۱۷	۳	--	--	۱	اجرائی طرحهای منابع طبیعی مشارکتی
۴/۱۸	۱۵	۱۲	۳	۱	--	--	جلب استفاده مردمی کارایی طرحهای بازسازی منابع طبیعی
۴/۱۸	۱۲	۱۵	۲	--	۱	--	آموزش صحیح مستوفین برای حرکت بهتر از مشارکت
۴/۱۶	۱۶	۱	۵	۱	--	۳	بزرگاری ارتباط با نقدگامها برای انجام تحقیقات مربوط به طرحهای مشارکتی
۴/۲	۱۲	۱۱	۲	--	--	--	استفاده از روش مشارکتی در زمینه طرحهای مشارکت مردمی
۴/۲	۱۸	۱۱	۱	۲	۱	۳	بررسی انواع مشارکتی خودتوزیع بودن مردمی و منطقه
۴/۲۱	۱۶	۱۱	۳	۱	--	۱	بازرسی طرحهای مشارکتی به وسیله کارشناسی های آموزش ترویج
۴/۲۲	۱۱	۱۱	۱	--	--	--	توسعه تحقیقات علمی از زمینه مشارکت
۴/۲۲	۲۳	۶	۳	۲	--	--	آموزش طرحهای مشارکتی مردمی برای طرحهای ترویجی
۴/۲۲	۱۵	۱۲	۳	--	--	--	بررسی نحوه تلفیق روشهای مختلف مشارکت در اجرای طرحهای مشارکتی
۴/۲۶	۲۰	۸	۳	۱	--	--	توسعه دستورالعمل و روش اجرای طرحهای مشارکتی بر حسب شرایط هر منطقه
۴/۲۶	۱۷	۱۱	۵	--	--	--	استفاده از روش مشارکتی در زمینه طرحهای مشارکت مردمی
۴/۲۷	۱۲	۱۶	۳	--	--	--	جلب مشارکت مردمی در زمینه طرحهای ترویجی
۴/۲۷	۱۶	۱۲	۴	--	--	--	آموزش مردمی در زمینه طرحهای مشارکتی
۴/۲۷	۱۲	۱۲	۲	--	--	--	آموزش مردمی در زمینه طرحهای مشارکتی
۴/۲۶	۱۶	۱۲	۳	--	--	--	بررسی نحوه تلفیق روشهای مختلف مشارکت در اجرای طرحهای مشارکتی
۴/۲	۱۵	۱۶	۳	--	--	--	آمادگی گرفتن جهت اجرای طرحهای مشارکتی خودجوش مردمی
۴/۲۱	۱۸	۹	۵	--	--	--	توسعه کارشناسان مجرب و متخصص در امر ترویج و مشارکت مردمی
۴/۲۱	۱۸	۱۳	۳	۱	--	--	بررسی نقش مشارکت مردمی در اجرای جنگل و ترویج
۴/۲۲	۱۷	۱۳	۱	۱	--	--	بررسی نقش طرحهای مشارکتی در کاهش مهاجرت
۴/۲۵	۱۱	۱۲	--	۲	--	--	بررسی نقش طرحهای مشارکتی در کاهش مهاجرت
۴/۲۵	۱۹	۱۱	۳	۱	--	--	بررسی نقش مردمی در مورد تحقیقات مشارکت مردمی
۴/۲۵	۲۰	۱۱	--	۱	۱	--	توسعه روشهای مشارکتی در زمینه ترویج با استفاده از روشهای آموزشی و ترویجی منطقه
۴/۲۵	۱۸	۱۲	۳	--	--	--	بررسی و معرفی عوامل موثر در کاهش فقر و مردمی مشارکت
۴/۲۷	۱۸	۱۱	۳	--	--	--	کسب نظر مردم برای تهیه طرحهای آموزشی و ترویجی
۴/۲۷	۱۱	۹	۳	--	--	--	توسعه روشهای مشارکتی در زمینه ترویج با استفاده از روشهای آموزشی و ترویجی منطقه
۴/۲۷	۱۲	۱۸	۳	--	--	--	آموزش مردمی در زمینه طرحهای مشارکتی
۴/۲۷	۱۹	۷	۳	۱	--	--	توسعه روشهای مشارکتی در زمینه ترویج با استفاده از روشهای آموزشی و ترویجی منطقه

۴/۱۵	۱۲	۱۳	۴	۳	--	--
۴/۱۸	۱۳	۱۴	۵	۱	--	--
۴/۱۸	۱۰	۱۸	۴	--	--	--
۴/۱۸	۱۸	۹	۵	۱	--	--
۴/۱۸	۱۸	۱۴	۳	--	--	--
۴/۱۸	۱۳	۱۳	۵	--	۱	--
۴/۲	۱۶	۱۰	۶	۳	--	--
۴/۱۲	۱۳	۱۴	۶	--	--	--
۴/۲۱	۱۵	۱۱	۶	۱	--	--
۴/۲۱	۱۳	۱۴	۶	--	--	--
۴/۲۱	۱۶	۱۴	۴	--	۱	--
۴/۲۱	۱۳	۱۵	۳	۱	--	--
۴/۲۲	۱۳	۱۵	۳	--	۱	--
۴/۲۳	۱۷	۹	۵	۳	--	--
۴/۲۳	۱۷	۹	۶	--	۱	--
۴/۲۳	۱۶	۱۰	۶	۱	--	--
۴/۲۳	۱۶	۱۱	۴	۲	--	--
۴/۲۳	۱۴	۱۳	۶	--	--	--
۴/۲۳	۱۷	۱۰	۵	۱	--	۱
۴/۲۴	۱۴	۱۱	۵	۱	--	--
۴/۲۴	۱۴	۱۳	۶	--	--	--
۴/۲۴	۱۷	۱۰	۵	۱	--	--
۴/۲۴	۲۰	۷	۵	۱	--	--
۴/۲۵	۱۲	۱۱	۵	۱	۱	--
۴/۲۶	۱۴	۱۱	۶	--	--	--
۴/۲۷	۱۴	۱۵	۳	۱	--	--
۴/۲۷	۱۳	۱۵	--	۱	۱	--
۴/۲۷	۱۵	۱۴	۳	--	۱	--
۴/۲۷	۱۲	۱۶	۴	--	--	--
۴/۲۷	۱۶	۱۲	۴	--	۱	--
۴/۲۷	۱۶	۱۰	۷	--	--	--

مشارکت می‌تواند رفتارهای انطباقی عقلایی را پدید آورد، نیز می‌تواند ناهماهنگی شناختی را کاهش دهد.
روش تحقیق

شاخص‌های مشارکت مورد نظر در این مطالعه از منابع تحقیقاتی مختلف و همچنین موضوع‌های مطرح شده طی کارگاه آموزشی مدیریت منابع طبیعی به شیوه مشارکت مردمی که با همکاری اساتید دانشگاه وسترن سیدنی استرالیا در تابستان سال ۱۳۷۲ در مرکز آموزش کلارآباد چالوس برگزار شد استخراج گردید و پس از بررسی‌های لازم نمونه‌مقدماتی فهرست مربوطه تهیه شد و در یک طرح آزمایشی مورد ارزیابی مدیران منابع طبیعی کشور که در این کارگاه آموزشی شرکت کردند رسید. در نوبت دوم اصلاحات لازم در فهرست مزبور بعمل آمد و دوباره مورد ارزیابی قرار گرفت و نتایج حاصله با مشاوران تحقیق مطرح و بالاخره در مرحله نهایی جمعا ۱۲۲ مورد شاخص مشارکتی در پرسشنامه درج شد و پس از روایی سنجی مورد ارزیابی نهایی قرار گرفت. برای این منظور ۳۰ نفر مدیران شرکت کننده در کارگاه آموزشی، به عنوان پاسخگو مشارکت نمودند. برای ارزیابی میزان تأثیر معیارهای تهیه شده در موفقیت طرح‌های مشارکتی در منابع طبیعی کشور، از طیف دو جمله‌ای و همزمان از طیف پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده شد.

پس از این مرحله، نتایج حاصله مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت و میانگین رتبه‌ای شاخص‌های مزبور محاسبه شد، که نتیجه آن در جدول زیر آمده است.

چنانچه ملاحظه می‌شود، میانگین رتبه‌ای شاخص‌های مورد مطالعه حداکثر ۴/۹۲ (۵ خیلی زیاد) و حداقل ۳ (در حد متوسط) بود. به این ترتیب، اگر شاخص‌هایی که دارای میانگین رتبه‌ای بیش از حد متوسط (۳) را دارا هستند، در طرح‌های مشارکتی مورد توجه قرار دهیم و با توجه به این نوع اولویت‌ها به تدوین طرح‌های مشارکتی بپردازیم، بازتاب بهتری در جلب مشارکت مردم، در طرح‌های منابع طبیعی از دیدگاه مدیران ذیربط، در سطح کشور، فراهم خواهد شد.

فهرست منابع

۱- اکسین جرج. رهنمودی بر رهیافتهای بدیل ترویج، ترجمه اسماعیل شهبازی، انتشارات سازمان ترویج، وزارت کشاورزی، سال ۱۳۷۰

۲- اوکلی پیتر کریستوفر گارفورث. راهنمای آموزشی ترویج، محمد حسین عمادی (مترجم). سلسله انتشارات روستا و توسعه. شماره ۲ جهادسازندگی. تهران

۳- اوکلی پیتر. رهیافتهای مشارکت در توسعه روستایی. دیوید مارسدن (مترجم) ۱۳۷۰. سلسله انتشارات روستا و توسعه. شماره ۴. وزارت جهاد سازندگی.

4 - Havelock. G.Rnald, 1973.Planning for Innovation.Genter for Research on Utilization of Scientific Knowledge. CRUSK. The Michigan Univetsity. Ann Arbor, Michigan.U.S.A

۵- دیویس کیت جان نیوستورم. رفتار سازمانی در کار مرکز آموزش مدیریت دولتی. محمد علی طوسی (مترجم). تهران ۱۳۷۰

ع. راجرز لوید شومیکر، رسانش نوآوری. عزت‌الله کرمی، فدایی (ترجمان). انتشارات دانشگاه شیراز.

۷- سازمان خواروبار جهانی. نظارت و ارزشیابی مشارکتی. غلامحسین صالح‌نسب معاونت امور اجتماعی وزارت جهادسازندگی. تهران ۱۳۶۵.

۸- سوان سون برتون. مرجع ترویج کشاورزی. اسماعیل شهبازی (مترجم). سازمان ترویج کشاورزی. وزارت کشاورزی. تهران ۱۳۷۰.

۹- گای دارم. توسعه مشارکتی چشم‌اندازی از تجربه توسعه روستایی. عصمت قائم مقامی (مترجم). روستا و توسعه گزیده مقالات. شماره چهارم. جهادسازندگی تهران ۱۳۷۱.

۱۰- گلابی، سیاوش. سازمان مدیریت و توسعه منابع انسانی. انتشارات فردوسی. تهران. ۱۳۶۹.

۱۱- مهندسان مشاور DHV هلند. رهنمودهایی برای برنامه‌ریزی مراکز روستایی. سید جواد میر و دیگران (مترجم). مرکز تحقیقات و بررسی روستایی. جهادسازندگی از تهران. ۱۳۷۱.

12_ Norland, Van." Tilburg. why Adults Participate".Journal of Extension. Fall 1992. Madison Wisconsin.U.S.A